

nové festony či girlandy zavěšené hlavně na její čelní stěně a kolem kamenných koulí.

Důkladná oprava sloupu proběhla v roce 1931 nákladem necelých 20 000 Kč. Sochařskou práci vykonal J. Bezděk, zlatení bylo

Celkový pohled na mariánský sloup v Plzni od jihovýchodu.

od F. Kohouta, novou pamětní desku zhotovil K. Kümpel. Další oprava následovala hned po druhé světové válce, v roce 1946. Provedl ji M. Böswart, sochař a restaurátor z Prahy.

V roce 1964 sloup restaurovali J. Antek, A. Číhal a J. Laštovička. V období let 1985–1987 památka prošla postupně ve třech etapách rozsáhlým restaurátorským zásahem, který provedli J. Kaifosz, M. Tomšej a J. Volf. Během první etapy byl obnoven vlastní sloup včetně mariánské sochy. V roce 1986 se uskutečnila druhá etapa, zahrnující nové osazení celé sochařské výzdoby, zatímco na následující rok připadlo restaurování veškeré architektury sloupu, jeho balustrády a schodiště. V roce 1997 se ujal udržovacích prací na sloupu restaurátorským způsobem J. Šindelář. Na podzim roku 2001 bylo restaurováno schodiště a balustráda K. Granátem a kovové ohrazení M. Hronem. V květnu až červenci roku 2002 provedli další udržovací práce sochaři J. Laštovička a J. Hendrych. V roce 2006 vypracoval opět K. Granát restaurátorský záměr na některé dílčí úpravy. Téhož roku byla realizována J. Laštovičkou a J. Hendrychem restaurátorská údržba sochařské výzdoby, která znamenala zatím poslední obnovu této významné památky barokního sochařství v Čechách a jedné z historických ikon města Plzně.

Pilsen – the Marian column

The column adorned with the statue representing the Virgin Mary (Madonna) of Pilsen, as well as with statues of other saints, belongs to the set of Pilsen's often remarkable Baroque sculptures. Like many other plague columns in the Czech lands, the Marian

column on the Square of the Republic in the historic downtown of Pilsen is an expression of gratitude for saving the population from the 1680 great plague. It was created predominantly by local artists and craftsmen. Still, owing to its quite early origins and abundant relations to Pilsen's history, its significance is considerable, exceeding the region's boundaries. Completed in 1681, the column's original sculptural decorations came into existence in the workshop of the Pilsen-based sculptor Kristián Widemann (†1725) and included statues representing St Bartholomew (Pilsen's patron saint), St Wenceslas (Bohemia's patron saint), St Florian (patron saint protecting from fire), St Roch (patron saint invoked against plague epidemics), and last but not least, St Rosalia of Palermo (another popular patron saint protecting against plague). The column is crowned with the statue representing the Virgin Mary with the Infant Jesus, a replica of the so-called Madonna of Pilsen, a sculpture made of arenaceous marl towards the end of the third quarter of the 14th century and situated on the main altar in the nearby municipal St Bartholomew's cathedral. That statue of grace, whose cult was newly developing in the late 17th and during the 18th centuries, was amply revered and sought after by pilgrims from near and far. In 1714, i.e. in the wake of another plague epidemic that afflicted Bohemia including Pilsen in 1713, the original sculptural decoration of the column was enhanced with further statues made again in K. Widemann's workshop (probably with the assistance of his son Lazar Widemann): St Francis Xavier, St Peter of Alcantara and St Barbara. In the course of its existence, the column experienced numerous repairs and restoration works, last time in 2006.

Pilsen – die Mariensäule

Die Säule mit der Statue der Jungfrau Maria (Madonna) von Pilsen und mit anderen Statuen der Heiligen gehört zu einer Gruppe der manchmal bemerkenswerten barocken Skulpturen Pilsens. Wie viele andere Pestsäulen in den böhmischen Ländern ist die Marien-

Plzeň, náměstí Republiky, mariánský sloup. Socha sv. Barbory.

säule auf dem Platz der Republik im historischen Stadtkern Pilsens ein Ausdruck der Dankbarkeit der Bevölkerung für die Rettung vor der großen Pestepidemie im Jahre 1680. An der Gestaltung der Säule nahmen vorwiegend die örtlichen Künstler und Handwerker teil. Wegen der ziemlich frühen Entstehungszeit des Denkmals, sowie mit Bezug auf seine tiefe Beziehung zu der Stadtgeschichte ist seine Bedeutung allerdings wesentlich und überschreitet die Grenzen der Region. Die ursprüngliche plastische Verzierung der im Jahre 1681 fertiggestellten Säule entstand in der Werkstatt des Pilsner Bildhauers Kristián Widemann (†1725) und umfasste die Statuen des hl. Bartholomäus (Patron der Stadt Pilsen), des hl. Wenzels (Landespatron Böhmens), des hl. Florian (Schutzpatron gegen Feuergefahr), des hl. Rochus (Schutzpatron gegen Pest) und nicht zuletzt der hl. Rosalia von Palermo (weitere beliebte Schutzpatronin gegen Pestseuche). Auf der Spitze der Säule thront die Statue der Jungfrau Maria mit dem Jesuskind, eine Replik der so genannten Pilsner Madonna, einer Plänerskulptur, die gegen Ende des dritten Viertels des 14. Jahrhunderts entstand und auf dem Hauptaltar der nahen städtischen Bartholomäuskathedrale aufgestellt ist. Jene Gnadenstatue, deren Kult sich gegen Ende des 17. und im Laufe des 18. Jahrhunderts neu entfaltete, wurde von den Pilgern von nah und fern eifrig verehrt und aufgesucht. Im Jahre 1714, d. h. nach der weiteren Pestepidemie, die Böhmen 1713 ereilte, wurde die ursprüngliche plastische Dekoration der Säule mit weiteren Statuen bereichert. Wieder in der Werkstatt von K. Widemann, dem damals wahrscheinlich schon sein Sohn Lazar Widemann behilflich war, entstanden die Statuen des hl. Franz Xaver, des hl. Petrus von Alcantara und der hl. Barbara. Im Laufe ihres Bestehens wurde die Säule mehrmals repariert und restauriert, zuletzt im Jahre 2006.

Plzeň, náměstí Republiky, mariánský sloup. Socha sv. Rozálie Palermské.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ
V PLZNI

PLZEŇ – MARIÁNSKÝ SLOUP Kulturní památka

V roce 2014 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Prešovská 7, 306 37 Plzeň. 1. vydání.
Edice *Památky západních Čech*. Populárně naučná řada. Sv. 4.
Autoři: Viktor Kovařík, Pavel Zahradník
Fotografie: Viktor Kovařík a z archivů
Překlady: Karel Matásek

© Národní památkový ústav, 2014
ISBN 978-80-85035-44-5
Grafická úprava a tisk: TISKÁRNA BÍLÝ SLON s. r. o.,
Škroupova 11, 301 00 Plzeň
Neprodejné

PLZEŇ

MARIÁNSKÝ SLOUP

Kulturní památka

Sloup se sochou Panny Marie (Madony) Plzeňské a dalšími sochami světců na náměstí Republiky v Plzni patří do početného souboru pozoruhodných památek barokního sochařství ve městě. Je stejně jako mnoho jiných morových sloupů v českých zemích výrazem vděčnosti obyvatel za záchranu před velkým morem v roce 1680. Význam památky, na jejímž provedení se podíleli převážně místní umělci a řemeslníci, je vzhledem k poměrně rané době jejího vzniku i k její bohaté historii spjaté s dějinami města Plzně značný a přesahuje hranice západočeského regionu.

Z historie sloupu

Okolnosti vzniku sloupu jsou poměrně dobře zachyceny ve zprávě pořízené nejspíš ještě v 18. století, ale zachované jen v opisu z 19. století. Uvádí se v ní, že stavba začala v roce 1680: „... Dne 22. září se tu na náměstí místo pouťe na Svatou horu [u Příbrami] konalo slavnostní procesí s Nejsvětější svátostí a při této příležitosti zdejší městská rada se souhlasem měšťanstva složila slavnostní slib, že k odvrácení Božího hněvu a zmírnění moru postaví sloup ke cti a chvále Nejsvětější

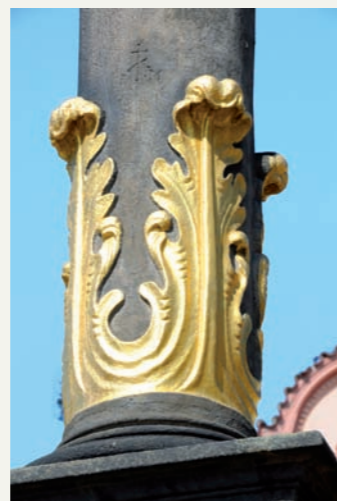
Vyobrazení mariánského sloupu v Plzni v roce dokončení jeho stavby 1681.

š Matky Boží. Dne 24. října se podle tohoto slibu začaly kopat základy ke sloupu. Dne 7. listopadu byl k jeho stavbě položen základní kámen, a to nejdůležitějším arciděkanem Alexiem Čapkem, primátorem Pavlem Martincem a mistrem Cypríánem Frozínem, v přítomnosti stavitelů [ve smyslu dohlížitelů na stavbu] Václava Červenky, Václava Dvořáka a Františka Hostounského. Přiloženy byly mince, jež byly tehdy platné, s popisem stavby. Mistry této stavby sloupu byli: kameník Jan Milich, sochař Kristián Wiedemann a zedník Martin Novák.“ Dílo bylo hotovo velmi brzy, hned v následujícím roce 1681. V soudobém historickém pramenu –

Titulní strana:

Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Mariánská socha ve vrcholu sloupu s korintskou hlavicí.

v pamětní knize plzeňského arciděkana Jana A. Čapka je uvedeno: „2. července r. 1681 na svátek Navštívení Panny Marie se konalo slavnostní procesí s korouhvkami všech cechů ke sloupu, postavenému podle slibu na náměstí.“ Ještě v roce 1681 byl vydán útlý příležitostný spisek s názvem *Decades quatuor sacrorum anagrammatum, metrico artificio elaboratum, honori urbis Plsnae dedicatae*, který zpracovali alumnové (chovanci) jezuitského semináře sv. Františka Xaverského v Praze na Novém Městě, rodáci z Plzně. Titulní ilustraci tohoto spisku tvoří mědirytina nového mariánského sloupu v Plzni, která je jeho nejstarším vyobrazením.

Spodní část dřívku sloupu se zclacenými akantovými listy a kamenickou značkou Jana Mejlíka (nahoře).

jmenovaných svatých patronů, při který pak velebný konvent dominikánský, tak i františkánský jest následoval, až k témuž sloupu, kdež nadjmenovaný tři statue od Pátera arciděkana Jana Václava Mezleckého posvěceny byly. Nato následovaly litanie loretánský a zpívalo se *Te Deum laudamus*.“

Odbornou literaturou bylo potvrzeno, že autory díla ve dvou etapách vzniklé sochařské výzdoby byli plzeňský sochař a řezbář Kristián Widemann (Widmann) (†1725) a jeho syn Lazar Widemann (1697–1769). Provádějícími řemeslníky byli další dva plzeňští měšťané: kamenický mistr Jan Mejlík (známý též pod jmény Meilick, Meylich či Milich) a zednický mistr Martin Novák. Kdo byl autorem architektonického návrhu a původcem ikonografického programu, nevíme. Stejně tak není známo jméno štafíra, jenž jednotlivé části sloupu podle předpokladu barevně pojednal (štafíroval) a zlatil; to, že povrch kamene byl v minulosti opatřen nátěry, dokládají jejich dosud dochované fragmenty.

Popis sloupu a jeho sochařské výzdoby

Sloup stojí v severní části velkého plzeňského náměstí (trnyku), v prostoru mezi kostelem sv. Bartoloměje a budovou radnice. Svým celkovým pojetím odkazuje na svůj starší a slavnější vzor – sloup se sochou Panny Marie (Immaculaty) ze Staroměstského náměstí v Praze, jenž vznikl v období let 1650–1652 a sloužil jako archetyp mnoha mariánských sloupů v českých zemích. Poměrně značnými rozměry, strohým architektonickým výrazem a nápadnou vertikálou dřívku s mariánskou sochou ve vrcholu, hledící směrem na východ, sloup v Plzni dominoval svému okolí, a to i v době, kdy poblíž ještě stála jedina z původních městských kašen, budova strážnice a řada stromů, jak je vidět například na vyobrazeních náměstí z první poloviny 19. století. Je příznačné, že na vrchol sloupu byla objednateli díla určena ze zbožných, ale jistě i patriotických důvodů replika takzvané Plzeňské madony, opukové skulptury od Mistra Krumlovské madony snad z roku 1384(?) umístěné na hlavním oltáři v kostele sv. Bartoloměje. Tato gotická milostná socha, jejíž kult se nově rozvinul právě na konci 17. a během 18. století, byla hojně ctěna, vyhledávána poutníky z blízkého i vzdálenějšího okolí a šířena v malovaných či sochařských napodobeninách. Pořízení její repliky pro nový morový sloup je známkou nejen barokního historismu, ale i zjevným příklonem obyvatel Plzně k bohatým tradicím svého města.

Podstavec statue spočívá na ploše čtvercového půdorysu ohraničené po obvodu balustrádou a výrazně výškově oddělené od vydlážděné plochy náměstí celkem šesti schodišťovými stupni. Ko-

vové ohrazení osazené do prvního schodu, včetně branky na čelní (východní) straně, vzniklo dodatečně až v roce 1891. Při všech čtyřech rozích první úrovně schodiště se nalézá osmiboký kamenný pilířek (patník). Balustráda není vysoká. Skládá se z hranolových pilířků, jejichž stěny určené pro pohled zvenčí jsou plasticky členěny vpadlým polem s dekorativní rozetou. Čelní strana balustrády má dva mezilehlé pilířky. Uprostřed mezi nimi je přerušena v partii příležitostného oltáře, kde se dnes nalézá otvor opatřený kovovými dvířky, tvarově korespondujícími s vnějším kovovým ohrazením památky. Jak dokládá výše zmíněné nejstarší zobrazení sloupu z roku 1681, právě tento otvor byl tehdy opatřen barokními kovovými dvířky. Podle stejného vyobrazení víme, že všechny pilířky balustrády měly původně ve svém vrcholu kamennou dekorativní kouli. Místo ní však dostaly střední pilířky obou bočních stran a zadní strany balustrády v roce 1714 trojici nově doplněných soch.

Podstavec sloupu je hranolový, na čtvercovém půdorysu, třietážový. V nárožích druhé etáže je obohacen čtyřmi zvlášť připojenými pilíři, které slouží jako podstavce pro čtveřici soch, osazených diagonálně vůči svislé ose sloupu a pocházejících z doby jeho vzniku. Tuto etapu sochařské výzdoby zhotovil Kristián Wiedemann. Tvoří ji socha patrona města, apoštola sv. Bartoloměje, obrácená směrem k městskému chrámu (světec je zobrazen se svými obvyklými atributy – s vlastní staženou kůží a s nožem v levici), socha

Severní část náměstí v Plzni s mariánským sloupem v prostoru mezi kostelem sv. Bartoloměje a radnicí. Foto z doby kolem roku 1865.

českého zemského světece a patrona sv. Václava jako vládce se štítem a praporem, orientovaná směrem k radnici, socha sv. Floriána, ochránce proti častým požárům (dnes chybí jeho soše vědro na hašení požáru), a dále sv. Rocha, ochránce před morovou nákazou (ztvárněn v poutnickém oděvu, s holí v ruce a s psíkem u nohou, který světec nese k jídlu bochánek chleba). Před čelní stěnou druhé etáže je navíc osazena socha další oblíbené patronky proti moru – sv. Rozálie Palermské. Světece je znázorněna ve spánku a v obvyklé ikonografii: s křížem v levici a opírající se o lebkou na skalnatém terénu v imitaci jeskyňky. Za světece je osazena od roku 1931 pamětní mramorová deska s nápisem, jenž připomíná dvě opravy památky: „Roku 1681 nákladem Plzeňské obce na odvrácení morové rány postavena. Roku 1890 a znovu 1931 dobrovolnými příspěvky opravena.“

Třetí etáž podstavce je tvořena čtyřbokým hranolem s obdelným vpadlým polem na každé stěně. Na něm stojí válcový dřív sloupu s korintskou hlavicí a barokní kamenosochařskou replikou milostné sochy Madony plzeňské. Ve své spodní pětině je dřív zdoben výrazným a dobově velmi oblíbeným motivem protáhlych akantových listů. Na čelní straně dřívku nad akanty je dosud dobře patrná značka kamenického mistra J. Mejlíka. Kromě atributů v rukách světců a jejich svatozáří je silně akcentován zclacněním i samotný sloup (akantové listy, hlavice) a celá mariánská socha.

Trojici soch z dílny K. Wiedemanna, vytvořených zřejmě za vydatného přispění jeho tehdy mladého syna Lazara a obratně umístěných na středové pilířky balustrády v roce 1714, bylo oslabeno původní silně výškové směřování sloupu. Další dva světci repre-

zentující řeholní společenství byli umístěni na boční strany. Jedná se o jezuitského misionáře sv. Františka Xaverského s křížkem v pravici a sv. Petra z Alkantary, v českém barokním sochařství poměrně málo zobrazovaného asketu a reformátora františkánského řádu; jeho socha na způsob stojícího bezvousého světece držící ob-

Mariánský sloup v Plzni na fotografii z doby před rokem 1890.

rovský kříž vznikla zjevně z podnětu plzeňských františkánů. Třetí socha dobově oblíbené patronky dobré smrti, mučednice a panny sv. Barbory (s kalichem a hostií), na jejíž svátek údajně ustala morová nákaza v Plzni roku 1713, stojí na balustrádě vzadu.

K opravám památky v minulosti

První známá oprava sloupu nebo přinejmenším sochy Panny Marie v jeho vrcholu se konala v roce 1814, tedy právě po stu letech od doplnění trojice soch roku 1714. K jiné opravě došlo v roce 1856; tehdy byl na sloup pořízen nový nápis, jenž později zanikl: „VDĚČna Vlra obyVateLstVa pLzeňského tVto soChV ke ChI a ChVáLe bohoroDICky postaVILA a liž sešLaV obnoVILA“ (chronogram dával letopočet 1856). Pokud jde o opravu roku 1874, soudobá zpráva uvádí: „Dne 25. července byla figura statue pozlacena a lešení ze statue bylo stejně jako figura sneseno. Pozlátil Schwarz pozlacovač v Plzni.“ Další oprava památky byla provedena v roce 1890. Průběžně o ní referoval plzeňský denní tiště. Na připomínku tohoto díla byla na čelní stěnu podstavce sloupu osazena mramorová deska. Nápis na jejím rubu zněl takto: „Přičinněním Pátera Františka Herolda, inful. arciděkana, a Pátera Augustína Střízka, staršího kaplana, byla statue tato obnovena a slavně posvěcena 15. VIII. 1890. Kamenickou práci a opravu provedl Tomáš Pechman, nátěr a pozlacení Antonín Gustav Görg, zábradlí nové sestavil František Müller, vesměs z Plzně.“

Nebezpečí mariánskému sloupu hrozilo po 28. 10. 1918, kdy se v Čechách, méně již na Moravě, nejednou zcela barbary ničili sochy světců. V Plzni však místní úřady i vlastivědní pracovníci dokázali památku ochránit. Jeden z dobových svědků události A. Havelka o tom napsal: „Ale přesto dne 5. listopadu (po návratu z Prahy) poslal jsem Národnímu výboru v Plzni přípis, kde jsem zdůraznil, že plzeňský mariánský sloup (stejně jako pražský) nebyl a není ani v nejmenším spojení s Bílou horou, a žádal jsem o jeho ochranu. V krajním pak případě, kdyby se jednalo o rozšíření vozovky u radnice, navrhoval jsem přenesení sloupu na jižní stranu kostela blíže ke Sternberské kapli. Starosta Mandl mi hned odpověděl: »Buďte bez starosti. Plzeň ví, jaký umělecký majetek má v tomto sloupu, a bude si jej chránit. Ostatně vozovka jest dost široká, takže ani přenesení není nutné. A – dodal – kolem sloupu běhal jsem jako kluk s ostatními a budoucí plzeňští kluci budou kolem něho běhat dál.«“

Pro zajímavost lze uvést, že při různých větších shromážděních lidu v Plzni bylo často zvykem obsazovat kvůli lepšímu výhledu nejen balustrádu sloupu, ale téměř celý sloup samotný, což dokládají historické fotografie. Je na nich vidět, jak lidé stojí na schodišti po obvodu památky, na balustrádě a dokonce i na všech horizontálních plochách jednotlivých etážů podstavce, doslova mezi sochami. Naopak projevem zbožné úcty byly slavnostní květinové výzdoby sloupu. Jednalo se především o květiny ve velkých dřevěných truhlících osazených na balustrádě, případně o různé květi-